



Benjamin Clemenceau, vader van Clemenceau.

stand vertrok gisteren namiddag uit het groote hoofdkwartier naar de Fransche linies.

De kommissie bestaat uit staatssekretaris Erzberger als voorzitter, gezant graaf Oberndorff, generaal-majoor von Winterfeldt en kapitein ter zee von Selow.

Als tweede groep reden om drie uur 'des namiddags naar het hoofdkwartier der legergroep van den Duitschen kroonprins, majoor Düsterberg, majoor Brinckmann, majoor Kriebel, majoor von Bötticher en legatieraad Freiherr von Lersner. »

Een volgend draadloos bericht meldde :

« Van de Duitsche gevolmachtigden aan het Duitsche opperkommando :

» De koerier, kapitein Paul Helldorf, zal tusschen zes en acht uur 's avonds (Franschen tijd) in een Duitsche automobiel de linies overkomen. Hij vertrekt van La Chapelle en volgt den weg Haudroy, Roquigny, Fourmies, Trélon. Verzoeken om hun doortocht te beveiligen. »

Een officier van den generalen staf met de beide marinegedelegeerden zal de linies overschrijden en denzelfden weg volgen. Verzoeken dag en uur van hun aankomst aan de Fransche voorposten mede te deelen. Het Fransche opperkommando zal de noodige maatregelen nemen om hun doortocht te beveiligen.

Het radiogram is onderteeekend : von Winterfeld. »

En daarna :

« De kommissie voor den wapenstilstand, waarbij zich generaal von Gundell op het laatste oogenblik niet aangesloten heeft, is gisteren laat op het aangewezen punt aangekomen.

Men neemt aan, dat de voorwaarden van den wapenstilstand heden morgen vroeg zijn medegedeeld.

Daar het een lange automobielrit is, welke de kommissie naar onze troepen terug moet doen, zullen de voorwaarden vóór heden avond niet bekend worden. Mochten zelfs onderhandelingen noodig zijn, dan zal waarschijnlijk nog langer tijd moeten verlopen. »

Maar aan den wapenstilstand was men nog niet. Foch weigerde een voorloopige schorsing der krijgsbedrijven. Deze moesten hun gang gaan.

Een militaire deskundige teekende den toestand zeer juist :

« Ieder weet wel dat de zuiver militaire toestand speciaal aan het Westelijk front in de dagen, die sedert Wilson's eisch tot vrijwillige ontruiming verlopen zijn, voor de Duitschers een onverwachte, buitengewoon ongunstige wending heeft genomen. Die militaire toestand is op dit oogenblik uiterst kritiek en van zoodanigen aard, dat, blijft de intensiteit van Foch's aanval nog korten tijd onverzwakt, een militaire rãmp voor het Deutsche leger wellicht binnen een week onvermijdelijk is. Speciaal de vorderingen in de richting van het Sambre-dal zijn in de laatste dagen van zoo beslissende beteekenis, dat, houdt deze aan, een regelmatig terugleggen van het Deutsche front, zooals de Deutsche legerleiding dit tot nu toe heeft kunnen toepassen, onmogelijk wordt en min of meer automatisch moet overgaan in een wanordelijk terugvloeien en ophoopen van geslagen, in toenemende mate gedemoraliseerde troepen naar en bij de groote spoorwegknocpunten, waarvan Duitschland er in het bezette gebied nog maar enkele tot zijn beschikking heeft. Dit moet dan min of meer plotseling en



Madame Benjamin Clemenceau.  
(Medaillon Maindron).





Clemenceau op 6-jarigen leeftijd en zijn oudste zuster.

schijnbaar onverwachts voeren tot een militaire «débâcle», tot gevangennemen in massa, waarbij Sedan vergeleken slechts kinderspel zal zijn. Het Duitsche hoofdkwartier weet dit beter dan iemand, het weet, dat feitelijk reeds de doodelijke greep van Foch het Duitsche leger omknelt, het weet dat er nog één middel overblijft om daaraan te ontkomen: een korte tijdwinst en vandaar het voorstel tot schorsing der krijgsbedrijven.

Nu reeds zijn de militaire spoorwegen dag en nacht in gebruik tot het in veiligheid brengen van legerbehoeften, enz., naar Duitschland en men kan zich ternauwernood een voorstelling maken van hetgeen een millioenen-leger als het Duitsche hier in de afgelopen vier jaar in het bezette gebied heeft opgehoopt. Dit moet den noodzakelijken aanvoer van munitie, reserven, levensmiddelen, naar de strijdende legers in eerste linie in niet geringe mate bemoeilijken. Worden nu in dit stadium de operaties geschorst, dan kan die aanvoer van munitie, reserven en levensbehoeften, die den Duitschers juist nu zooveel hoofdbreken kost, zij het tijdelijk, gestopt worden; de lijnen en het spoorwegmateriaal komen dan geheel vrij voor afvoer. Dit geeft het Duitsche leger lucht. Dit is voor hem van onschatbare waarde om aan Foch's ijzeren greep te ontkomen; dit militair voordeel kan hun militaire redding zijn. Dit mag hun niet gegund worden om der gevolgen wille.

Het is toch, om een enkel punt te noemen, bij de huidige situatie niet alleen van betekenis, dat het bezette gebied door de Duitschers ontruimd worde, maar ook, dat het Duitsche leger geen enkele gelegenheid heeft om op adem te komen en dat het niet terugtrekt tot de Duitsche grens, maar zoover achteruit gaat als met de strategische belangen der geassocieerden overeenkomt

voor het geval, dat de oorlog op Duitsch gebied moet worden voortgezet; Foch weet wel welke punten hij daartoe op Duitsch gebied bezet moet houden. »

Geen schorsing dus... Wel wapenstilstandsvoorwaarden. Daarover spreken wij nader. Eerst ging de oorlog nog voort.

\* \* \*

7 November. Haig zond zijn ruitery uit en de voorhoeden van zijn infanterie met tanks. Deze strijdmacht bereikte het kanaal van Condé naar Bergen en veroverde het oude Bavai, de oorspronkelijk Nederlandsche stede, in 1678 aan Frankrijk afgestaan. Lodewijk XIV had er de vestingwerken laten afbreken. Reeds in den Romeinschen tijd kende Bavai zekeren bloei. Als grensplaats werd het regelmatig belegerd, geplunderd en afgebrand. Toch behield Bavai nog tal van oudheden. Men ziet er den «muur des Aldres», overblijfsel der waterleiding uit den Romeinschen tijd. Men toont er u de ruïnen van een cirk, in de middeleeuwen een vesting en daarom nog het kasteel genoemd.

In de omgeving ontdekte men veel Romeinsche grafsteden met allerlei merkwaardige oudheden, als wapens, ringen, medaille's, standbeelden, enz.

Van Bavai rukten de Britten naar Hautmont aan de Belgische grens. Meer Zuidelijk stonden ze voor Avesnes. En de suksessen volgen elkaar op. Andere dorpen worden bevrijd.

Meer Oostelijk waren de soldaten van generaal Pershing meester van al de hoogten om Sedan en langs de overstromende Maasvallei.

In Lotharingen en de Vogezen wachtten de legers van de Castelnau de gebeurtenissen af.

In dit gansche, zoo gemartelde Noorden, werden honderden dorpen bevrijd.

Men kreeg weinig gevangenen in handen, maar wel veel materiaal en voorraad. De regen stroomde in die dagen neer. De wegen, welke zoo veel te verduren hadden van transporten, lagen als modderpoelen. Slijk spatte overal op. De vluchtende Duitschers waren van kop tot teen bemodderd en moeizaam sleurden ze zich voort.

Toch roofden de Duitschers in Thiérache en Ardennen nog al het vee, gelijk ze in Vlaanderen hadden gedaan.

Vorderingen steeds maar!

Den 8<sup>n</sup> November stonden de Britsche troepen in de Westelijke wijken van Doornik. Ten Zuiden van Antoing rukten ze over de Schelde, veroverden Condé, Thulin, Malplaquet en Dour.

De Franschen bereikten het fort Hirson en den Zuidelijken oever der Thon, tusschen Origny-en-Thiérache en Liart, en, ondanks hevigen weerstand, maakten ze daar een bruggenhoofd. Doornik, Peruwelz en Antoing vielen. De garde divisie en de 62<sup>e</sup> rukten Maubeuge binnen.

Maubeuge nog een naam met eertijds pijnlijken klank. In 1914 was de veste zoo onverwacht spoedig gevallen. De Duitschers jubelden hun zege uit. Allerlei geruchten deden de ronde. Toch





De moeder van Georges Clemenceau.  
(Naar een schilderij van dien tijd.)

had generaal Fournier, de bevelhebber, zijn vol-  
len plicht gedaan, en een militaire kommissie zou  
dit later ten volle erkennen.

Maubeuge had dan treurige bezettingsjaren  
doorgebracht.

Nu was het bevrijd. De Fransche ruit-  
erij trok onze grens over.

De aandacht der gansche wereld was zoo juist  
nog op dit gebied gevestigd geworden.

De Duitsche militaire oversten hadden eerst  
het voornemen onze mijnen te vernielen, zooals  
ze het deden in Pas-de-Calais.

Welk een ramp zou het wezen voor ons reeds  
zoo uitgeput land.

De overheden troffen reeds maatregelen. Men  
kon van onze zijde ter bevoegde plaatse waar-  
schuwingen zenden en dit helsch plan kenbaar  
maken.

De Voorzitter der Vereenigde Staten protes-  
teerde. Dit wordt ons duidelijk uit het hier mede-  
gedeelde stuk.

De staatssekretaris van Buitenlandsche Zaken  
maakt het volgende openbaar :

7 November 1918.

« Aan den heer F. M. Sulser, gezant van Zwit-  
serland, belast met de behartiging der Duitsche  
belangen in de V. S.

Mijnheer,

Ik heb de eer, u te verzoeken, het volgende  
onder de aandacht der Duitsche regeering te wil-  
len brengen :

In haar nota van 20 Oktober deelde de Duit-  
sche regeering mede, dat « de Duitsche troepen

de strikte opdracht hadden ontvangen partiku-  
lier eigendom te sparen en zorg te dragen voor  
de bevolking, zooveel in hun vermogen is. »

Het is thans ter kennis van de Vereenigde  
Staten gekomen, dat de Duitsche autoriteiten in  
België den mijnbouwmaatschappijen hebben  
doen weten, dat alle menschen en dieren uit de  
schachten moesten worden gebracht; dat alle  
materiaal, in het bezit der mijnbouwmaatschap-  
pijen, aan de Duitschers moest worden uitgele-  
verd, en dat de mijnen onmiddellijk zullen wor-  
den vernield. Deze zoo ongeoorloofde handel-  
ingen, welke de verwoesting van een levensbe-  
hoefte voor de burgerlijke bevolking van België  
en daarmede lijden en verlies van menschen-  
levens veroorzaken, kunnen niet nalaten op de  
regeering en het volk der Vereenigde Staten den  
indruk te maken, willekeurig wreed en onmen-  
schelijk te zijn. Indien deze daden onder schen-  
ding van de verklaring van 20 Oktober zijn be-  
dreven, zullen zij het geloof bevestigen, dat de  
plechtige verzekeringen van de Duitsche regeer-  
ing niet te goeder trouw zijn gegeven. Onder  
deze omstandigheden protesteert de regeering  
der Vereenigde Staten, tot welke de verklaring  
van 20 Oktober was gericht, met nadruk tegen  
de voorgenomen maatregelen der Duitsche auto-  
riteiten, voor wier gedrag de Duitsche regeering  
verantwoordelijk is.

Aanvaard, mijnheer, de hernieuwde verzeke-  
ring van mijn hoogachting. »

(w.g.) ROBERT LANSING.

Waren er ook reeds tegenbevelen uit Berlijn  
gekomen?

In elk geval werd het vandalisme niet bedre-  
ven en bleven onze mijnen gespaard. En nu kwa-  
men de bevrijders in dit gebied.

Na het bekend maken van bedoelden brief, die  
nog onrust kon wekken bij onze natie, kwamen  
er legerberichten, die een heel andere geruststel-  
ling brachten als :

« Gisteren hebben scherpe gevechten plaats ge-  
had in de buurt van Eclaibes en Limont-Fontaine  
ten Zuiden van Beaumont. Deze dorpen werden  
door ons genomen, waarbij een aantal krijgsge-  
vangenen werd gemaakt.

Onze vooruitgang ten Zuiden van het kanaal  
Mons-Condé wordt voortgezet.

Wij veroverden Avesnes, Malplaquet, Fayt-le-  
Franc, Dour, Thulin, Condé, La Plaigne, Belloy  
en bezetten het Westelijk deel van Doornik.

Sedert 1 November maakten wij 18.000 gevan-  
genen en veroverden verscheidene honderden kan-  
onnen. »

Zoo ging de opmarsch voort. Foch wilde den  
algemeenen indruk wegnemen, alsof de oorlog  
reeds geëindigd was. Men moest afwachten wat  
de Duitschers zouden doen met de hun gestelde  
voorwaarden. Intusschen mocht de strijd niet  
verflauwen.

Foch wees in een legerorder op, dat de vij-  
and, door de talrijke aanvallen ontwricht, over  
het gansche front week. En de maarschalk voeg-  
de er bij :

« Het is van belang onze aktie vol te houden  
en te versnellen. »





Clemenceau op 16-jarigen leeftijd.

Hij deed een beroep op de wilskracht en het initiatief van de opperbevelhebbers en hun legers om de verkregen uitslagen beslissend te maken.

Nog 184 Duitsche divisies waren in den strijd, maar geheel afgemat. De algemeene reserve telde slechts 17 divisies meer.

Foch daarentegen bracht van de 205 divisies 103 in reserve.

Die vergelijking is treffend. Hoe dikwijls had men aan geallieerde zijde een beroep op de laatste reserve moeten doen!

De Duitsche divisies waren bovendien ondermijnd door muiterij; veel soldaten liepen weg. Een generaal bekende later aan Erzberger:

« Van mijn twee divisies telde de eene nog 437 en de andere 341 man. »

Maar we moeten even toezien, hoe het achter het front ging, in het rijk zelf.

Welk een toestand in Duitschland! In de Entente-landen kreeg men goed nieuws van twee zijden: dat van het front en dat uit Duitschland. Hier hadden oproeren plaats. Wij spreken hierover nader, maar om reeds den geestestoestand te schetsen, moeten we toch eenige staaltjes meedeelen; zulks is noodig, om te begrijpen, hoe de Duitschers weldra alle voorwaarden aannemen moesten.

Zoo las men over het Rijnland:

« Over de onlusten te Keulen bevat de « Kölnische Zeitung » een uitvoerig verslag, waaraan wij het volgende ontleenen:

« Gelijk na de jongste gebeurtenissen te ver-

wachten was, is thans ook te Keulen een beweging uitgebroken.

Des nachts trok men in optocht naar de burgerlijke en militaire gevangenis van het garnizoen, waar de gevangenen zonder bloedvergieten bevrijd werden. Helaas! kregen daardoor ook de elementen hun vrijheid terug, die voor de veiligheid van de stad en de handhaving van rust en orde minder gewenscht waren. Tot gewelddadige rustverstoring is het echter niet gekomen. Den officieren en allen aankomenden en vertrekkenden soldaten werden sabels en geweren afgenomen.

De leiding der beweging, die gisteren bij het station een aanvang nam, en waaraan toen nog kleine troepjes deelnamen, doch die in den loop van den nacht sterker werden, is door vertegenwoordigers van de georganiseerde arbeiders overgenomen, om zooveel mogelijk deze beweging in geordende banen te leiden.

Hedenmorgen vond aaneenschluiting van de leiding der onafhankelijke sociaal-demokraten en der meerderheids-socialisten te Keulen plaats, die een kommissie hebben benoemd van twaalf leden, d.w.z. van iedere partij zes.

Hedenmiddag werd een groote vergadering gehouden, waaraan veel soldaten en arbeiders en ook veel burgers deelnamen.

In een groote zaal sprak de Rijksdagafgevaardigde Mehrfeldt. Hij verkondigde onder leedvolden bijval aan de menigte het doel van de beweging, n.l. de instelling van de socialistische republiek op niet bloedige wijze. Hij besprak dan o.a. de verschillende eischen, die werden gesteld, n.l.:

1. Onmiddellijke vrede.
2. Beëdiging van het leger op de grondwet.
3. Vrijlating van alle politieke gevangenen.
4. Afschaffing van alle dynastiën in het rijk.
5. Het stopzetten van de militaire oproepingen.
6. De annuleering van alle oorlogssleeningen, zonder nadeel voor de kleine lieden.
7. Afschaffing van het militair saluut.

Al deze punten werden met grooten bijval begroet.

De arbeiders- en soldatenraad heeft zijn eischen reeds aan den gouverneur en den opper-burgemeester medegedeeld. De burgemeester heeft ze reeds aangenomen. De beslissing van den gouverneur wordt nog verwacht.

Op een andere vergadering spraken de redacteur van de « Rheinische Zeitung » en het lid van den gemeenteraad Sollmann, die onder bijval van de aanwezigen verkondigde, dat bij de geboorte van de groote Deutsche republiek geen bloed vergoten mocht worden. »

Uit Hamburg meldde men:

« Hedenmiddag heeft op het Heiliger Geistfeld een vergadering plaats gehad, waaraan duizenden soldaten en ook Russische gevangenen deelnamen. Na afloop der massa-meeting verspreiden de demonstranten zich door de stad en bezetten alle belangrijke punten, terwijl zij tevens een aantal gevangenen, die in voorarrest zaten, bevrijdden.





Georges Clemenceau op 24-jarigen leeftijd.

In de haven van Hamburg is een torpedoboot met de roode vlag in top binnengeloopen.

Een arbeiders- en soldatenraad is gevormd, die, in samenwerking met de socialistten, de beweging leidt.

In een manifest van den Senaat aan de bevolking wordt, in verband met de verwachting, dat de onderhandelingen over den wapenstilstand spoedig geëindigd zullen zijn, tot het bewaren van orde en rust aangemaand.

Ook te Bremen, Kiel, Lübeck brak het oproer uit. Overal vormden zich soldaten- en marineraaden.

Uit Hannover seinde men:

« Enkele malen kwam het tot een treffen tusschen muiters en troepen, die weigerden zich bij hen aan te sluiten. De opstandige matrozen behaalden de overwinning.

Woensdagmiddag ontstond er een gevecht tusschen een torpedo-divisie en de werf-divisie, die weigerde zich aan te sluiten, doch dit later deed, nadat de opstandige matrozen bezit hadden genomen van de geweren en wapenvoorraden uit de kazerne. Kort hierop sloot het geheele garnizoen zich bij de opstandige beweging aan, waarbij een geweldige demonstratie werd gehouden. De 15 à 20.000 soldaten trokken, meest gewapend door de stad; vele roode vaandels werden mee-

gevoerd in den stoet, die door muziek voorafgegaan werd. Arbeiders, eveneens gewapend, namen aan de demonstratie deel, afdelingen, van witte banden voorzien, handhaafden de orde. Onder gejuich werden bevrijde gevangenen in den stoet opgenomen. De werven worden bewerkt, opdat geen arbeiders daarheen kunnen gaan.

Er gaan patroeljes door de straten, die de orde moeten handhaven. Roovers zullen onmiddellijk worden neergeschoten, wanneer zij betrapt worden. De soldatenraad heeft een order uitgevaardigd, dat de officieren en de onderofficieren op hun post zullen blijven, onder toezicht van den soldatenraad.

Het stadsbestuur heeft echter van den arbeidersraad bericht ontvangen, dat het in functie moet blijven, doch onder toezicht van den arbeidersraad. Deze wenscht verandering in de levensmiddelenvoorziening. »

Uit Kiel:

« Op het slagschip «Kaiser» verdedigden de officieren met de revolver in de hand de Duitsche oorlogsvlag. Zij werden echter door de manschappen overweldigd, die de oorlogsvlag naar beneden haalden en de roode vlag heschen. Twee officieren, waaronder de kommandant, werden gedood en verscheidenen gewond. Van vier infanterie kompagnies, welke dien nacht te Kiel aankwamen, hebben zich terstond drie bij de beweging aangesloten. De vierde werd ontwapend. Gedurende den nacht kwam kavalerie aan uit Wansbeck. Zij werd op een uur afstand van Kiel door de marinemanschappen met machinegeweren ontvangen en gedwongen terug te keeren.

De soldatenraad besloot, dat alle officieren in de positie, die zij nu bekleeden, zullen gehandhaafd blijven, maar zij moeten zich voegen naar de bevelen van den soldatenraad.

Het bevel, den officieren de kokarde af te nemen, werd des namiddags weer herroepen, dank zij de bemiddeling van den arbeidersraad en uitdrukkelijk werd er op gewezen, dat men onder alle omstandigheden den officieren een menschewaardige behandeling ten deel moest laten vallen.

Hevige straatonlusten hadden Zondag te Kiel plaats. De beweging begon met een vergadering van talrijke marinesoldaten om 4 uur in den namiddag. Tegen 6 uur trok een groote menigte naar de gevangenis, drong het gebouw aldaar binnen, bevrijdde eenige arrestanten, en roofde wapenen en munitie. Daarna trok een steeds aangroeiende stoet naar de binnenstad, waar men de muiters uit de militaire gevangenis wilde bevrijden.

Het lawaai van den stoet was zoo sterk, dat men het in de afgelegen straten duidelijk kon hooren. Schrille tonen weerklonken, liederen werden gezongen en wie langs den stoet kwam, werd gedwongen zich er bij aan te sluiten.

Het geheele tramverkeer was op bevel van den gouverneur van 7 uur 's avonds af tot middernacht stopgezet. De toegang tot de Hospitalstrasse was door militairen bezet, evenals de Karlstrasse. De militaire gevangenis werd door een zeer sterke machinegeweer-afdeeling bewaakt.





Clemenceau in 1874.

Ook stond de brandweer met de spuiten klaar. Toen de opgewonden menigte bij de « Hoffnang » aankwam en den toegang tot de Karlstrasse wilde forceeren, werd door de militairen halt bevolen. Toen men dat bevel niet nakwam, liet de bevelvoerende officier een salvo in de lucht afvuren. Niettegenstaande dat drong het volk toch voorwaarts, waarop het bevel tot vuren gegeven werd. Ook uit de massa werd hier en daar geschoten. Verder gooide men met steenen naar de militairen. Acht demonstranten werden gedood, 29 gedeeltelijk zwaar, gedeeltelijk licht gewond. Twee officieren werden zwaar gewond weggedragen. Tegen acht uur waren de straten vrij. De verdere avond en de nacht waren rustig. Wel stonden tot na middernacht op de hoeken der straten nog opgewonden groepen, maar deze kwamen niet tot handelen. Sterke patrrouljes trokken door de stad.

's Avonds kwam de Rijksdagafgevaardigde Noske te Kiel aan, die voor een duizendkoppige menigte een rede hield, waarin hij verklaarde, dat de wapenstilstand binnen eenige dagen zou komen en dat aan alle rechtmatige wenschen der arbeiders en soldaten zou worden voldaan. Spreker waarschuwde voor nuttelooze gewelddaden, welke de zaak der demonstranten slechts konden benadeelen.

De rede werd herhaaldelijk door bijvalsbetuygingen en « hoch »-roepen op de republiek onderbroken. Een verwarring ontstond, toen om onbe-

kende redenen een aantal schoten vielen. De menigte stooft in alle richtingen uit elkaar. »

Men eischte overal den afstand van den keizer.

De oproerige schaaften zich onder de roode vlag.

De « Vorwärts » publiceerde een nieuwen oproep van de sociaal-demokratische partij aan de arbeiders, waarin o. m. gezegd wordt:

« De vreeselijke volkerenmoord loopt ten einde. Er kan niet aan gedacht worden hem nog verder voort te zetten. De vrede komt. Hij plaatst de arbeiders voor de zwaarste politieke en economische taak. Bij de politieke zal het zaak zijn de verkregen democratische vrijheden te verzekeren en uit te breiden.

Degenen, die door hún onheilvolle politiek schuldig zijn aan het ongeluk van ons volk, moeten van hún plaats verdwijnen. De daartoe noodige stappen zijn ingeleid. Zij zullen niet gestuit worden voor een persoon, hoe hoog deze ook geplaatst is.

In ekonomisch opzicht is het zaak, de volksvoeding te waarborgen en de overgang naar den vredeftijd zóó te voltrekken, dat niemand verhongert. Daartoe is zorgvuldige organisatie van de arbeidsbemiddeling en voldoende steun aan de werkloozen noodzakelijk.

Deze taak kan echter onmogelijk worden uitgevoerd, wanneer alles onderst boven gaat. Het betreft uw vrouwen en kinderen. Daarom, bewaart de eenheid, bezonnenheid, discipline en organisatie. Geen Russische toestanden, maar aaneengesloten voorwaarts naar het doel van demokratie en socialisme!

We zullen zien, hoe dit alles eindigde. Maar deze mededeelingen zijn noodig om te begrijpen wat er in België gebeurde.

Alvorens eenige hoofdstukken aan den laatsten oorlogstorm in Vlaanderen te wijden en de laatste oorlogsfeiten te vermelden, willen wij in een paar bladzijden den Franschen minister-president Clemenceau gedenken, die zijn volk naar de zege heeft geleid.

---

## XXVII.

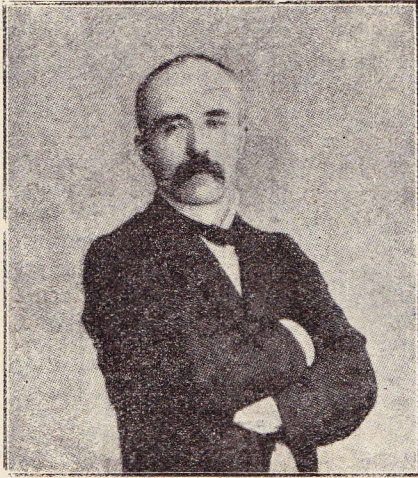
### GEORGES CLEMENCEAU

**De groote man heeft Frankrijk de overwinning geschenken. — Hij wordt door zijn medeburgers, en met reden, genaamd « De bevrijder des Vaderlands ».**

Het was noodig dat er iemand aan het hoofd van het Fransch ministerie kwam die de noodige krachtadigheid bezat om de teugels in handen te nemen en zijn persoonlijken wil op te dringen aan allen die met kleine middelen en vitterijen beletten dat er eenheid kwam in de regeering, eenheid in de legerleiding der verbondenen, eenheid in het denken en voelen van de gansche Natie.

Dit heeft Clemenceau verwekt en verwezenlijkt. Hij kende maar één vijand: den Duitscher,





Clemenceau in 1876.

maar één weg die leiden zou naar de overwinning: de eendracht.

Daarom zij hier een hoofdstuk gewijd aan den genialen man, die door zijn aanvallende houding tegenover iedereen, die niet de onmiddellijke toekomst van zijn land en volk voor oogen had den « Tijger » werd geheeten.

Hij werd te Mouilleron-en-Pareds, in Vendée, den 28<sup>en</sup> September 1841 geboren, en was dus 74 jaar oud toen de oorlog uitbrak, oud van jaren maar tijdens den oorlog de jongste Franschman, de werkdadigste van allen.

Pareds! Wat beteekent Paradijs. Zijn land was mooi en moest men liefhebben, zooals de streek daar lag met haar door rotsen gebroken grond, met haar eikenhouten bosschages, haar kastanjes en iepen, met de door schaarhout omboorde velden, met haar groene land en, verlicht door het goud van de brem en de rose heidebloemen.

Zijne voorouders langs moederskant hadden steeds dit dorpje bewoond, en hadden met boeren een zekeren welstand bekomen.

Hun woonplaats stond in de rij der huizen die de Markt, de kerk, de begraafplaats, het gemeentehuis en de school omringen.

Hun huis was landelijk en paste volkomen in de streek met zijn witten gevel en groene luiken.

Vóór den oorlog had het niets opzienbaars, maar thans is het een nationaal monument geworden, sinds er een plaat in den gevel werd aangebracht en er door de hand van een vakman de gouden woorden werden ingebeiteld die het vaderland hem gedikteerd heeft.

Die tien regels zijn als een dagorder die men voor het gansche leger voorleest:

« Maison où est né, le 28 septembre 1841, M. Georges Clemenceau, président du Conseil et Ministre de la Guerre. La municipalité de Mouilleron-en-Pareds a fait poser cette plaque, le 12 janvier 1919, en témoignage de ses sentiments de fierté et d'admiration pour son illustre compa-

triot, l'organisateur de la victoire, le libérateur du territoire, vers qui monte, chaque jour plus ardente, la reconnaissance de la France. » (1)

Langs vaders zijde was de familie welstellend. In 1623 verleende Louis XIII aan den ouden Clemenceau, geneesheer te Nantes, het wapen: twee zilveren sleutels op azuren veld.

Er waren vele geneesheeren in de familie Clemenceau, en van zoon tot zoon werd dit ambt voortgezet.

Vader Clemenceau huwde een Gaudreau, van Mouilleron, en deze werd moeder van zes kinderen: Emma, Georges, Adrienne, Sophie, Paul en Albert.

Georges ontving het eerste onderricht van zijn vader. Deze was een geleerde, een kunstenaar. Zijn invloed op Georges was zeer groot.

Toen hij veertien jaar oud was, ging hij te Nantes naar het Lycée, maar hij was geen schitterende leerling. Er zat een geest van humor in hem, die hem bracht tot poetsen; lichamelijke ontwikkeling stelde hij boven geestelijke inspanning. Met de prijsuitdeeling kwam hij gewoonlijk met ledige handen naar huis, maar toen hij zag hoe in de straten zijn makkers gingen, overladen met boeken, lauwerkransen en medailles, ging hij naar zijn vaders boekenkast, nam er zooveel boeken als hij dragen kon en doorliep met zijn zwaren last de stad of hij de eerste was uit de school.

Vader Clemenceau waschte zijn zoon het hoofd, maar moest inwendig lachen om de spitsvondige guiterij.

Georges hield veel van zijn vader, en deze kon er zijn zoon toe brengen ernstig te studeeren, zoodat hij de school verlaten kon als een flink leerling.

De vereering voor zijn vader is hem steeds bijgebleven. Hij was nog maar een knaap toen Benjamin Clemenceau in 1851 door een politieke partij werd gekerkerd en zonder vonnis ter verbanning werd verwezen, die op het laatste oogenblik in kerkering werd veranderd.

Vele jaren later herinnerde Georges Clemenceau aan dit feit en zegde aan een groep bewonderaars:

« Mijn vader stond van iedereen verlaten, toen hij verbannen werd. Slechts twee kwamen hem bij zijn vertrek de hand drukken. Na hun afscheid naderde ik mijn vader en zegde ik hem: « Ik zal u wreken! » Hij antwoordde: « Zoo grijp mij wreken wilt, werk dan. » Ik heb gewerkt en, wanneer ik thans al de lieden om mij heen zie om mij toe te juichen, dan kan ik mij niet weer-

(1) Hier in dit huis werd, den 28<sup>en</sup> September 1841, geboren M. Georges Clemenceau voorzitter van den Raad en Minister van Oorlog. Deze plaat werd aangebracht op last van het gemeentebestuur van Mouilleron-en-Pareds, den 12<sup>en</sup> Januari 1919, ter getuigenis van zijn gevoelen van trots en bewondering voor zijn doorluchtigen medeburger den inrichter der overwinning, den bevrijder van het grondgebied naar wien met telken dag toenemende geestdrift, de dankbaarheid van Frankrijk stijgt.





Clemenceau in zijn tuin der rue Franklin.

houden mij tot hem te keeren, wien ik alles verschuldigd ben en u toe te roepen: « Hem alleen dient gij te vereeren. »

Ja, de man heeft gewerkt. In Frankrijk en verre over de grenzen van zijn vaderland, tot de uithoeken der wereld, werd zijn naam bekend.

Te Parijs studeerde hij voor geneesheer, wierp zich in de politiek, hield zich met letteren en kunst bezig en werd weldra om zijn talent en doordrijvendheid opgemerkt en aan het hoofd van bladen, verenigingen en partijen geplaatst.

Wat hij deed, kwam uit de eerlijke overtuiging van zijn hart. Clemenceau is altijd een eerlijk man geweest, dat moeten al zijn tegenstrevers van hem getuigen.

Hij zelf schreef eens:

« Men kan ons verplichten onze gedachten te verbergen, maar niet dezen te vervalschen, ons verplichten te zwijgen, maar niet verhinderen de waarheid te zeggen. Gij zegt: « Wij zullen ons tegen uw hinderpalen te pletter loopen! ». Maar ik antwoord u: « Wij zullen dezen verbrijzelen ». De strijd, dat is de reden van ons bestaan; wij hebben gezegd dat wij zouden opstaan, maar dat wil niet beduiden dat wij met de handen gekruist bij het werk zullen blijven staan. De taak is zwaar, ik beken het, maar het ontbreekt ons niet aan moed; wanneer wij spreken en wanneer wij schrijven, dan bevinden wij ons achter onze woorden, geschrift; men wete het goed dat wij sterk zijn, want wij strijden voor een gedachte. »

Hij werd aangehouden en in de gevangenis opgesloten. Maar het wakkerde zijn moed aan en voortaan kon men den jongeling vinden in de eerste rangen van degenen die streden voor de principes van eerlijkheid en recht.

In 1865 werd hij geneesheer benoemd. Doch de politiek trok hem meer aan en hij bezocht Engeland en Amerika, stelde zich in betrekking met

bekende politieke leiders, keerde in 1870 in Frankrijk terug en huwde er.

Toen eerst vernam hij dat Frankrijk in oorlog was met Duitschland. Hij bracht zijn jong vrouwtje naar Aubraie, bij haar familie, en trok naar Parijs, waar de grond brandde onder het vuur van den krijg.

Daar begon zijn koortsachtig politiek leven, dat zijn polsen iederen stond van den dag voor zijn vaderland kloppen deed. Hij wierp zich hals over kop in den strijd, maakte kennis met al de groote staatsmannen van Frankrijk, deelde met hen de harde uren in het verweer, en droeg den zwaren last der verantwoordelijkheid voor de natie.

Hij werd den 7<sup>en</sup> September 1870 maire of burgemeester benoemd voor het XVIII<sup>e</sup> arrondissement.

Het keizerrijk had Frankrijk ten val gevoerd. Napoleon III moest al de gevolgen der nederlaag dragen. De Republiek werd uitgeroepen. Al de jonge krachten van Frankrijk schaarden zich rond het nieuwe vaandel.

Clemenceau liet bij zijn benoeming een proklamatie verschijnen en toonde zich hierbij een vurig aanhanger van het nieuwe regiem. De proklamatie luidde:

« Medeburgers,

» Moet Frankrijk tegen den grond geworpen worden en verdwijnen, ofwel zijn rang hernemen in de voorhoede der volkeren?

» Deze vraag wordt heden gesteld en moet beantwoord worden.

» De vijand staat voor de poorten der stad. Misschien is de dag niet verre meer dat wij met onze borsten de laatste vesting van het vaderland zullen vormen.

» Iedereen kenf zijn plicht.



Clemenceau in 1906.





Clemenceau op wandel in Vendée.

» Wij zijn de kinderen der omwenteling. Het voorbeeld onzer voorvaderen van 1792 beziele ons en, als zij, zullen wij overwinnen.

» Leve Frankrijk!

» Leve de Republiek! »

Parijs werd door de Duitschers omsingeld. Clemenceau kende toen te midden der belegerde stad, tusschen het geklank der wapenen en de driftige kreten van het volk, al de gevoelens en al de angsten die de Parijzenaars deden ontvlammen en te neder drukten.

Hij hoopte dat het door Gambetta op de been gebrachte leger de rangen der Duitschers zou doorbreken en zich met het Parijsche leger verenigen. Hij leed onder de onbevoegdheid van de legeraanvoering, om den verloren tijd, om de woorden die men den soldaten toesprak en hen slechts begoochelden, aan de mannen die alles verlaten hadden voor de verdediging hunner stad, aan de moeders die al de ellende verdroegen om hun mannen tot overwinnen aan te zetten. Hij leed onder alles wat de nederlaag in de hand werkte en moest de vreeselijke ontgoocheling der kapitulatie beleven.

Clemenceau werd na de noodlottige dagen der nederlaag door Parijs afgevaardigd om den vrede en den oorlog te bespreken en vertrok naar Bordeaux om zijn woord te doen hooren, luid en onvervaard tegenover een meerderheid, bereid om de nederlaag te onderschrijven.

Elzas en Lotharingen vielen den Duitschers in handen. Victor Hugo weende dien dag. Gambetta en Clemenceau verzaakten aan het woord. De opoffering werd gestemd met 546 tegen 107 stemmen.

En toen ontstond het verschrikkelijk drama dat in de geschiedenis bekend staat als de Commune van Parijs, en waar duizenden en duizenden sneuvelden door de hand van medeburgers. Wat Clemenceau ook wrocht, hij vermocht niet de tragedie af te wenden.

Het zou ons te ver voeren, zoo wij al de bijzonderheden van Clemenceau's leven aanhaalden tijdens die beroerde dagen en tijdens het langzame herstel van Frankrijk. Zijn werk als volksvertegenwoordiger, als redenaar, als schrijver zou boekdeelen vullen. Hij bleef in de hoogste regieën van den Staat werken voor zijn dierbaar ideaal: de heropbeuring, de welvaart van Frankrijk en het welzijn van het Fransche volk. Zijn dagbladartikels, zijn letterkundige werken, zijn redevoeringen, getuigen van zijn groote liefde voor zijn volk en zullen als een monument blijven staan.

Hij was de moedige, de onbevreesde, de onbevelekte in zijn strijd voor recht, vrijheid en rechtvaardigheid. Hij was de gevreesde, die op zich trok al de liefde van zijn bewonderaars, al den haat zijner tegenstrevers. Men ging hem te lijve met de pen, het woord, de daad. Al de spotbladen karakteriseerden hem. Zijn vrienden hemelden hem op, zijn vijanden bespotten hem. Hij werd om zijn geduchtheid den « Tijger » genoemd, en vele ministeries vielen onder den donder van zijn woord.

Men herinnert zich nog zijn verwoed optreden in de zaak Dreyfus, tot dezelfde voor het Assisenhof haar oplossing vond.

Twintig jaren lang stond hij op de tribune der Kamer, en vandaar uit slingerde hij zijn bliksems naar zijn vijanden.

In 1902 werd hij tot senator verkozen, en eenige jaren later tot hoofd van het ministerie benoemd. Van toen af had hij reeds een hevigen strijd te



Clemenceau aan 't front.





Clemenceau en zijn zoon, kapitein Michel.

voeren met Duitschland over verschillende kwesties. Duitschland zocht van toen af reeds opnieuw Frankrijk te overvallen en zijn gebied uit te strekken over gansch Europa. De zaak van Marokko ligt nog in ieders geheugen. Den 9<sup>en</sup> Februari 1909 teekende Clemenceau het akkoord dat deze zaak definitief met Duitschland regelde.

In 1912 kwam de kwestie weer ten tapijte en Clemenceau diskuteerde het nieuwe verdrag in den Senaat na den val van het ministrie Caillaux en onder het ministerie van Raymond Poincaré.

Clemenceau verdedigde er zijn stelling. Hij wilde Frankrijk zijn rol van menschlievendheid in de wereld doen voortzetten en het land de noodige verdedigingsmiddelen schenken om het dreigend oorlogsgevaar te keeren en de toekomst van het vaderland te verzekeren.

Clemenceau was op de hoogte van de vreeselijke toebereidselen die Duitschland maakte om een nieuwen oorlog te bevechten; hij wist dat Oostenrijk zijn bondgenoot zou bijspringen. Evenals al de Franschen hoopte hij op het verbond met Rusland, hij wist ook, na een onderhoud te Mariëbad met den koning van Engeland, dat de Britten niet zouden toelaten dat Duitschland Frankrijk naar de keel zou grijpen. Maar vooral wist hij dat men alleen op zichzelf rekenen mocht.

Hij verweet het goevernement gehandeld te hebben onder de bedreiging der kanonnen van Agadir. Hij wees op het gevaar der machtsentplooiing der Duitschers en besloot: « In 1870 waren wij de verslagenen, maar wij onderwierpen ons niet. De levenden bleven de dooden trouw.

Wij hebben in de wereld nog ons woord te zeggen en onze daad te verrichten. »

De senators luisterden met ontroering naar deze kranige woorden, maar stemden het verdrag, waarbij Duitschland in Marokko een groote overwinning behaalde.

Twee jaren later zouden de feiten de woorden van Clemenceau in het helle licht der waarheid stellen.

De moord van Serajevo wierp haar donkere schaduw over de wereld. De gruwelijkste aller oorlogen brak uit. De dagen stonden op in het roode licht van bloed. Servië werd door Oostenrijk aangevallen. Duitschland wierp op het onvoorbereide Frankrijk den zwaren ram zijner duizenden barbaren.

Clemenceau werd niet verrast door de katastroof. Sinds 1871 wist hij dat de dag komen zou dat Duitschland zijn grijpklauw naar Frankrijk uitstrekken zou.

Nu de wegen en de landen trilden onder den stap der Barbaren en het vaderland bedreigd werd, nu het ging om leven en dood, wist Clemenceau dat alleen de samenwerking van gansch de beschaafde wereld en inzonder de samenwerking van iedereen in Frankrijk noodig was om den wanhopigen tegenstand tot een goed einde te bevechten.

De partijman in hem verdween, zelfs de politieke man in hem was dood. Er bleef in hem alleen nog het Fransche bloed wakker, dat al de Franschen aanzette tot verdediging.

Zij, die zijn bovenmenschenlijke macht en krachtsinspanning kenden, betreurden het dat hij van den eersten stond af niet het Staatsroer in handen nemen mocht.

Tegen dezen snooden overval kon de heilige verdedigingsoorlog geen beter aanvoerder bezitten dan Clemenceau, de overlevende van degenen die in 1871 verzèt aantekenden tegen de inlijving van Elzas-Lotharingen.

Maar het mocht nog niet zijn. Hoogere en diepere bedoelingen moesten worden afgewerkt. Het land moest eerst op den rand van den afgrond worden gebracht alvorens hij den degen der weerwraak in de hand zou nemen en iederen Franschman den weg naar de bevrijding voorafgaan.

Clemenceau vroeg dagelijksch dat men alles zou opofferen aan den oorlog, ten einde het land door een nieuwe nederlaag van de slavernij te sparen.

Na den aftocht van Charleroi en den marsch der Duitschers op Parijs, wierp hij al zijn invloed in het strijdperk om het land te verenigen. Als een zaak van de grootste noodwendigheid vroeg hij het kontrool der wetgevende Kamers. Hij werd door den Senaat tot voorzitter verkozen der Kommissie van Buftenlandsche zaken, en onder zijn herhaald aandringen werden de Kamers terug bijeengeroepen.

Hij stichtte zijn blad « L'Homme Libre » — De Vrije Mensch —, en door zijn kranige kritieken werd het verscheidene malen geschorst. Hij veranderde toen de titel in « L'Homme enchaîné » — De geketende Mensch —. Zijn veldtocht werd door duistere krachten tegengewerkt, hij voerde





De Tijger.

(Teekening van Sem in « La Baïonnette »).

een echten veldtocht tegen de embusqués. Hij wilde iedereen aan het front en gaf hierin het voorbeeld, gaf aan den oorlog zijn zoon, klein-zonen, neven, zijn oudste dochter, ziekendienster te Verdun; in twee oudere broeders Albert en Paul Clemenceau, beiden kapiteins in werkelijken dienst.

Clemenceau kreeg vele vijanden door de vaderlandsche onbaatzuchtigheid van zijn werk. In zijn kritieken ging hij iedereen te lijve die 't verdiende: ministers, hooge ambtenaars, generaals, tot zelfs den president der republiek. Maar hij kreeg het volk mede. Zijn blad telde honderd duizenden lezers. De poilus in de loopgraven voelden de bescherming van hun grooten vriend en den invloed van zijn machtige hand. Zij moedigden hem aan om den pijnlijken weg te vervolgen, die voeren moest naar het licht der overwinning.

« Te wapen! Te wapen! schreef hij. Sterven is niets, men moet kunnen overwinnen! Te dien einde hebben wij de armen van iederen Fransman noodig. Ook de zwakste onder ons moet zijn deel in den roem bijbrengen. In het leven der volkeren komt een uur voor dat een epische storm boven de mannen ontketent... Eén natie in één ziel... Wij moeten een goevernement van staal hebben... O, vaderland, geheimzinnig woord dat de mensch gesloten houdt in een teoverkring van gevoelens, gedachten, tradities »

Drie volle jaren gingen voor den ijzeren man aldus voorbij in een vruchthaar vechten. Als voorzitter van de legerkommissie bezocht hij menigmaal het front. Daar leerde hij den oorlog kennen en zijn bloedige opoffering. Hij leerde den soldaat begrijpen en de soldaat hem. Hij leefde het leven der krijgslieden, die alles hadden verla-

ten om hun grond te verdedigen, hij leefde in hun loopgraven, luisterde naar hun woorden, hun betrachtingen, dwong zijn geweten tot het hoogste besef van zijn plicht bij het zien van hun standvastigheid en hun moed.

In de somberste uren versaaigde hij niet. Dag en nacht stond hij te been. Dag en nacht was hij te het geweer voor de bevrijding van zijn geliefden grond.

En de man die nooit leeren bidden had, die nooit een kerk intrad om zich aan de voeten van het altaar te werpen, die nooit de handen had gevouwen naar den hemel, werd op zekeren dag, zoo vertelt men, betrappt achter een pilaar eener kerk te Parijs, de oude oogen nat van tranen.

Wij moeten hier gewagen van een feit dat tijdens den oorlog in Frankrijk groot opzien baarde. Het was in 1918. Het Heilig Hart Jesus zou verschenen zijn aan een meisje, en haar verscheidene raadgevingen gegeven hebben. Onder meer had de verschijning haar bevolen naar Clemenceau te gaan en hem bekend te maken dat Frankrijk nog in den loop van het jaar zou overwinnen, maar dat men het beeld van het Heilig Hart zou moeten borduren op het vaandel in het leger.

Clemenceau luisterde ietwat ongeloofig naar het verhaal van het jonge meisje en zeide haar:

— Men doe wat men wil, zoo Frankrijk maar niet ten gronde gaat.

Wij staan natuurlijk niet in voor de echtheid van de verschijning; verscheidene dagbladen hebben het onderhoud van het meisje met Clemenceau meegedeeld. Het antwoord van den grooten vaderlander kenschetst hem ten volle: Alles



Clemenceau en generaal Pétain.



Plattegrond van Parijs met aanduiding der punten van de plaatsen waar het verdragend geschat trefers kreeg.



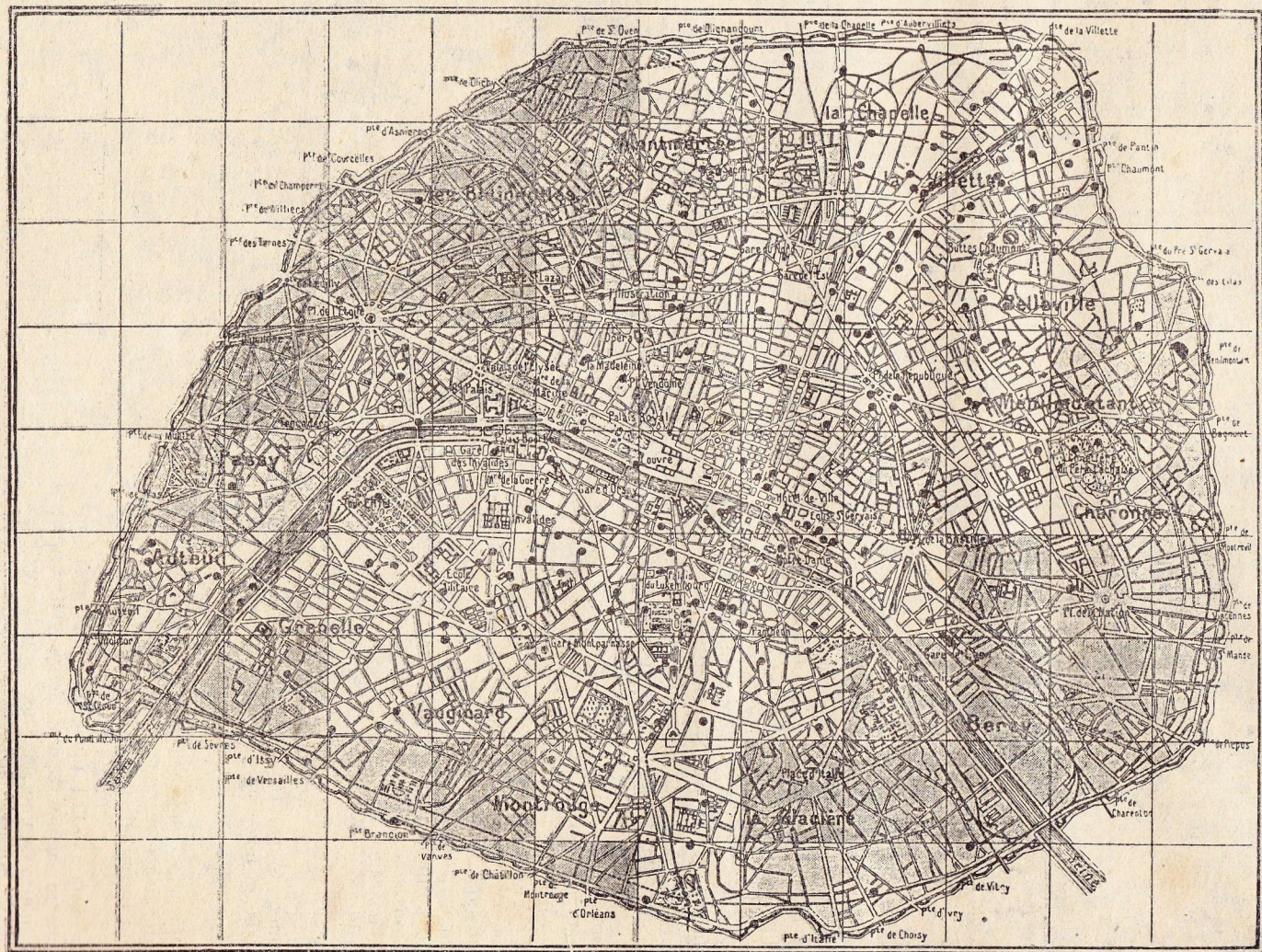
wat bijbrengen kon tot de overwinning, was hem welgevallig.

Clemenceau werd de populairste van al de dienaars van het vaderland. Drie jaren van onverpoosde werkzaamheid brachten hem aan het roer van den Staat. Nu mocht men varen: er was een goed stuurman aan boord die het schip in veilige haven zou brengen.

Den 22 Juli 1917 hield de Senaat een historische zitting. Clemenceau klonk op de tribuun om een lans te breken tegen de politiek die toeliet ontzenuwende propaganda te voeren, die er op aanstuurde een vrede te bekomen door overeenkomst, wat voor Frankrijk op een nederlaag zou

uitloopen. Hij kriticeerde de antimilitaristische propaganda van « Le Bonnet Rouge » gevoerd door Almereyda, het toelaten dat onderdanen der Centralen vrij in Frankrijk verbleven en passen bekwamen. Hij viel den minister van binnenlandse zaken Malvy aan, wat aanleiding gaf tot de aanhouding van Duval, bij wien men bij het oversteken der Zwitsersche grens een wissel vond van 100.000 franks. Die aanhouding deed het ministerie Ribot vallen. Frankrijk wachtte in spanning op een ministerie Clemenceau; nochtans werd Painlevé benoemd. Het was het vierde ministerie sinds den oorlog: Viviani, Briand, Ribot, Painlevé.





Plattegrond van Parijs met aanduiding der punten van de plaatsen waar het verdragend  
geslacht treffers kreeg.





Clemenceau op de tribune (door Valloton).

De gebeurtenissen verergerden; men moest de ontkenning van de bloedige tragedie onder oogen nemen. De voorzitter der Republiek riep Clemenceau tot zich. Deze nam het bewind aan, want in zich voelde hij al den wil en de noodige krachtdadigheid om den droeven toestand te beëindigen.

Op zeven-en-zeventig jarigen ouderdom nam hij op zich de verantwoordelijkheid der gebeurtenissen van het verleden en de toekomst, en wierp zich in de worsteling met al zijn koelbloedigheid en stoutmoedigheid.

Den 16en November werd zijn ministerie gevormd, en hij zelf werd tot minister van oorlog aangesteld.

Zijn verklaring bracht aan ieder den zuiveren stand der zaken onder oogen. Zij brandde van de onstuimigheid eener onoverwinnelijke vaderlandsliefde, eener onuitputbare krachtdadigheid, in het vaste, onwankelbare geloof, dat het vaderland overwinnen zou. Hij sprak historische woorden:

« Wij bieden ons voor de natie aan met de eenige gedachte van een onverbiddelijken oorlog, zegde hij. Geen vredelievende campagnes meer, geen Duitsche intriges, noch verraad, noch half verraad meer, alleen de oorlog, niets anders dan de oorlog. Onze legers mogen niet tusschen twee vuren worden genomen. De gerechtigheid vervolgt haar weg. Het land moet weten dat het verdedigd wordt. Een dag zal komen, dat van uit

Parijs naar het nederigste dorp, stemmen van toejuichingen voor onze overwinnende vaandels zullen overwaaien, onze vaandels gedrenkt in het bloed, in de tranen, gescheurd door de granaten, prachtige verschijningen onzer groote dooden. Dien dag, den schoonste van ons ras, kunnen wij verwezenlijken. Om deze onverbiddelijke besluiten vragen wij u, mijnheeren, het zegel van uw wil. »

Van dien stond aan voelde het land dat het zijn meester had gevonden. Men wist door processen dat de miljoenen marken, die Duitschland met woeker in Frankrijk rondstrooide, zooveel kwaad berokkendden als al de vijandelijke kanonnen, vliegtuigen en stikgassen. De onderduimende werkingen moesten vernield worden.

Hij, die verantwoording moesten afleggen, werden hiertoe gedwongen. Na Belo Pacha, Mata Hari, Almereyda, kwamen Duval en de opstellers van « Le Bonnet Rouge », Lenoir en Desouches. Malvy werd voor het gerecht gedaagd en Cailiaux aangehouden.

Den 29<sup>en</sup> December 1917 stelde Clemenceau de kabinetskwestie in zake het binnenroepen der klas van 1919. De uiterste linkerzijde was tegen hem. Hij sommeerde de tegensprekers hem andere



von Bissing, tweede goeverneur in bezet België.





Weer thuis.

Zeer verspreide postkaart, uitgegeven ter gelegenheid van de herovering van Elzas-Lotharingen

middelen te zijnen dienste te stellen tegenover de Duitsche horden, die uit Rusland loskwamen en zich thans met de volle kracht hunner getallen op het Westen zouden werpen, en sprak met ontroering over de boeren die al hun kinderen aan het land afstonden.

Van den 30en Januari tot den 2en Februari 1918 hield de opperste oorlogsraad zeven zittingen te Versailles. Den 4en Februari zond hij zijn antwoord op de voorstellen der Centralen. De oorlog zou tot het bittere einde worden voortgezet.

Op dit oogenblik was de militaire toestand zeer ernstig. De Duitsche besprenging kondigde zich verschrikkelijk aan. Duitsche vliegtuigen kwamen Parijs onophoudelijk beschieten. Een vervaarlijk kanon, dat 120 kilometer ver droeg, zaaide zijn granaten over het hart van Frankrijk.

Clemenceau verbood de socialisten naar het Internationaal kongres van Stockholm te gaan, waar men met het Bolchevisme in aanraking zou komen en de revolutionnaire diktatuur uitroepen.

Clemenceau zei toen:

« Mijn buitenlandsche en mijn binnenlandsche politiek zijn één. Binnenlands voer ik oorlog, buitenlands voer ik oorlog. Ik voer altijd oorlog... Rusland heeft ons verraden, ik voer verder oorlog. Het ongelukkige Roemenië is verplicht geweest te kapitulgeren, ik ga voort met oorlog voeren en tot het laatste kwartier zal ik den oorlog voortzetten! »

Deze fiere, woeste woorden, verwekten grenzelooze geestdrift in het land, dat niet sterven wilde, ieder herkende het gevoel, dat in aller harte

brandde, in de woorden, die de man had uitgesproken, door allen den Tijger genoemd, en die al de onderduimsche werkingen onderdrukte...

Toen kwam de verklaring van den Oostenrijkschen minister Czernin, dat Clemenceau hem het vorig jaar om vredesonderhandelingen had verzocht.

De brutale logenstraffing van den Tijger « Graaf Czernin heeft gelogen », klonk als een kaakslag door Europa.

Maar het hielp niet, men zou Clemenceau niet doen vallen. Iedereen stelde zijn vertrouwen in den grooten man.

De Duitsche aanval van 21 Maart 1918, brak los en verspreidde zooveel angst als tijdens de beroerde dagen van Augustus-September 1914.

De vijand had van het Russisch front meer dan een millioen mannen naar het Westen overgebracht en zou al zijn krachten inspannen om Parijs te bereiken en den oorlog te winnen.

Clemenceau verwezenlijkte toen zijn droom. Onder een hel van vuur, waagde hij zich tot in de eerste lijn en kon het opperbevel over de legers neerleggen in de handen van generaal Foch, wat Frankrijk en gansch Europa redde. Ten gevolge van een ernstig gesprek te Doullens, tusschen Lloyd George en Douglas Haig, wist hij de Engelschen te overreden en den 30en Maart werd Foch dit opperbevelhebberschap opgedragen.

Het werden wreede dagen voor Frankrijk.

Clemenceau spande zich nog meer in, zoo dit mogelijk ware. Hij scheen al den last van zijn gewichtigen post te dragen, gaf zich geen enkel uur per dag rust, was overal, aanmoedigend degenen bij wie twijfel ontstond, troostend de soldaten, die onmenselijke pogingen aanwendden om den vijandelijken giervloed te stuiten.



Brizard, minister-president van Frankrijk.  
1916





Viviani, minister-president van Frankrijk.  
1914

Te midden van dezen orkaan, werd Clemenceau den 27en Mei voor de vierschaar der Kamers geroepen, waar hij een hevigen strijd tegen de uiterste linkerzijden te doorstaan had. Verscheidene malen belette men hem te spreken en moest hij de tribuun verlaten. Eindelijk toch gelukte het hem het woord te voeren en verklaarde hij zich niet te leenen tot het afzetten van generaals, die hun talent en hun bloed voor het vaderland offerden.

Hij herinnerde er aan dat hij voorspeld had dat er wreede uren zouden aanbreken, en dat die uren thans geslagen waren, die men geduldig moest verdragen. Hij wees er op dat de soldaten een tegen vijf zonder één oogenblik van rust te kennen, sinds drie dagen en drie nachten vchten.

Gansch de Kamer sprong op in een beweging van geestdriftige dankbaarheid.

« Ginder, vervolgde hij, kunnen de helden alleen sterven, maar gij kunt door een vastberaden houding hun de viktorie schenken. Voor u staat een goevernement dat nooit een vernederende vrede wilde aanvaarden... Jaagt ons weg of behoudt ons, maar zoolang wij op onzen post blijven, zal het vaderland tot het uiterste verdedigd worden. »

Hij was de man die de teugels sterk in de han-

den hield en den staatswagen mende met ijzeren wil waar hij wezen moest. Hij sprak tot de soldaten zijn vlammende woorden, die hun moed schonken om eens voor goed een einde te maken met den ongenadigen vijand, die zich op den vadergrond had genesteld, de bevolking folterde, rijkdom en werk vernietigde, de steden en dorpen bombardeerde, de monumenten platbrandde, de huizen verwoeste, de fabrieken en machines vernielde en tot zelfs de fruitboomen weghakte en den grond met onvruchtbaarheid sloeg.

Iederen dag bezocht Clemenceau een gedeelte van het front, brengend aan de strijders de aanmoediging van zijn woord, de vriendelijkheid van zijn goede, oude oogen, sprekend met de eenen in hun gewesttaal, poetsen vertellend aan de anderen.

Te midden van het vuur stond hij daar steeds kalm en vriendelijk, terwijl zijn hart bloedde, bloedde.

En men kende hem overal, den goeden grijsaard, met den kleinen zuidwester op het hoofd en de beenen omwonden met modderbanden, die at het eten der soldaten, met hen rookte en lachte en onuitputtelijk was in humor.

En des avonds keerde hij naar Parijs terug.  
Hoe menigmalen zagen de Parijzenaars in den





Een ontbijt aan het front.

duisteren avond de kleine auto van den minister van oorlog, die van het front terugkeerde, overspat met modder en vaak met kapotte ruiten.

Men herkende bij den hellen schijn van den lantern het energieke gelaat met witten knevel van Clemenceau die tijdens den nacht zijn werk in zijn bureau ging voortzetten, het eene werk verlatend om het ander te beginnen, en stevige troost en hoop, zelfs tijdens de slechtste dagen, daalden in de harten van allen.

De militaire gebeurtenissen gaven eindelijk Clemenceau gelijk. In de maand Juli werd de Duitse opmarsch door Foch tegengehouden. Eensgezindheid in het opperbevel en de weergalooze moed der Bondgenooten hadden het monster tot staan gebracht.

Den 18en Juli begon de vijandelijke aftocht onder den druk der geallieerden, die weldra in een overhaaste vlucht zou eindigen.

De Duitschers zouden aan de nederlaag niet meer ontsnappen.

Op de knieën zouden zij genade moeten vragen om zelfbehoud.

Oostenrijk deed vredesvoorstellen die door de Verbondenen werden geweigerd. Clemenceau deelde de verheugende tijding aan den Senaat mede, hij bevestigde dat de bedreven misdaden door Duitschland zouden moeten betaald worden, en het zou moeten vergoeden wat het in de wereld had gesticht: plunderingen, brandstichtingen, vernielingen, het wegvoeren van mannen en

vrouwen en kinderen, alles wat de wereld had gezien en nooit zou vergeten.

« Wij, besloot hij, wij zoeken den vrede, maar wij willen dezen hecht en rechtvaardig, omdat degenen die na ons komen, de ijselijkheden van het verleden niet meer zouden kennen. Gaat dan, kinderen van het vaderland, gaat de volkeren bevrijden van de laatste woede eener onmenschelijke brutaliteit! Gaat, zonder vlek, naar de overwinning! Geheel Frankrijk, gansch de denkende wereld is met u! »

En den 5en Oktober vragen Duitschland, Oostenrijk en Turkije den wapenstilstand en den vrede. Gedurende de onderhandelingen gaan de krijgsverrichtingen hun gang. Gansch het Noorden wordt bevrijd.

Onder de algemeene ontroering beklimt Clemenceau de tribune, kondigt de victorie aan en trekt de zedeles der gebeurtenissen.

« Heeren, zegt hij, met de overwinning ontvouwt de allergrootste hoop haar vleugels... Wij hebben voor ons recht gestreden. Wij willen gansch dit recht, met al de noodige waarborgen tegen den terugkeer van het barbarendom! Met dit recht zullen wij op onze beurt niet tot verdrukkers overgaan. Gansch de vrijheid wierp, door onze soldaten, gansch de tirannie omver. »

Doch loopen wij de gebeurtenissen niet vooruit. In de eerstvolgende dagen zullen wij den edelen verlosser van zijn vaderland nog ontmoeten.



Borstbeeld van Clemenceau, door F. Sicard.